

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Δ' ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 8 ΙΟΥΛΙΟΥ 2009
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

Α. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για όσα δηλαδή, κακά πιστεύουν οι άνθρωποι ο ένας για τον άλλο, ότι τα έχουν από τη φύση τους ή τυχαία, καθέννας δε θυμώνει ούτε συμβουλεύει, ούτε διδάσκει ούτε τιμωρεί αυτούς που τα έχουν, για να μην είναι τέτοιοι, αλλά τους λυπούνται. Για παράδειγμα, ποιος είναι τόσο αφελής ώστε στους άσχημους ή στους κοντούς ή στους αδύνατους να προσπαθεί να κάνει κάτι από αυτά; Γιατί βέβαια γνωρίζουν, νομίζω, ότι και από τη φύση και από τύχη συμβαίνουν στους ανθρώπους αυτά, τα προτερήματα δηλαδή και τα αντίθετά τους, όσα όμως αγαθά πιστεύουν ότι με την επιμέλεια, την άσκηση και τη διδασκαλία γίνονται κτήμα των ανθρώπων, αν κάποιος δεν τα έχει αυτά, αλλά τα αντίθετά τους κακά, γι' αυτά, υποθέτω υπάρχουν και οι θυμοί και οι τιμωρίες και οι συμβουλές. Ένα από αυτά είναι και η αδικία και η ασέβεια και γενικά καθετί το αντίθετο στην πολιτική αρετή.

Β.1. Ο Πρωταγόρας αναφέρεται στα καλά και στα κακά που προέρχονται από τη φύση και την τύχη, αυτά που είναι ανεξάρτητα από τη βούληση και την ευθύνη του ανθρώπου (από τοῦ αὐτομάτου), είναι δηλαδή αδύνατη η παρέμβαση του ανθρώπου.

Παραθέτει ως παραδείγματα φυσικῶν ή τυχαίων μειονεκτημάτων την ασχήμια, το μικρό ανάστημα και το ασθενικό σώμα. Τα κακά που προέρχονται από τη φύση και αντιστοίχα καλά είναι όσα έχει ο άνθρωπος από τη γέννησή του (αναπηρίες, σωματικές ατέλειες κ.ά - ομορφιά, ωραίο παράστημα, ευρωστία κ.ά). Με τις λέξεις αίσχρους, μικρούς, ασθενείς υπονοούνται εκ του αντιθέτου οι κατεξοχήν σωματικές αρετές που συνιστούσαν το ιδανικό σώμα κατά τους αρχαίους: η ομορφιά, το επιβλητικό παράστημα και η ευρωστία (άνηρ καλός).

Οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα δεν μπορούν να παρέμβουν διορθωτικά με νουθεσίες στα φυσικά μειονεκτήματα και να τα διαμορφώσουν, καθώς θα ήταν μάταιο. Ούτε αγανακτούν με αυτούς που τα έχουν, αφού δεν ευθύνονται εκείνοι γι' αυτά.

Απεναντίας δείχνουν οίκτο, συμπόνια, κατανόηση, ανεκτικότητα και μεγαλοψυχία απέναντι σ' εκείνους τους ανθρώπους που η φύση στάθηκε μαζί τους σκληρή και που δεν τους ευνόησε η τύχη.

Αισθάνονται δηλαδή πως δεν έχουν δικαίωμα να επιπλήξουν, να συμβουλεύσουν ή να τιμωρήσουν κάποιον για κάποια φυσική μειονεξία του. (Αξιοπρόσεκτη είναι η ανιούσα σημασιολογική κλιμάκωση που παρατηρείται στα ρήματα του κειμένου οὐδείς θυμοῦται οὐδέ νουθετεῖ οὐδέ διδάσκει οὐδέ κολάζει).

Αυτή η ανθρωπιστική στάση είναι πολύ προοδευτική για την εποχή εκείνη και απηχεί σημερινές αντιλήψεις της κοινωνίας μας. Οι άνθρωποι, κατά κανόνα, αναγνωρίζουν πως δεν μπορούν να ενοχοποιήσουν κάποιον για τα φυσικά του ελαττώματα. Στις σύγχρονες μάλιστα πολιτισμένες κοινωνίες η πολιτεία παρεμβαίνει περισσότερο δραστικά - πέρα από τη συμπόνια και την ανεκτικότητα - και προσπαθεί να στηρίξει αυτά τα άτομα με ιδιαίτερη περίθαλψη και αναγνώριση των δικαιωμάτων τους. Το να επιπλήξει κανείς κάποιον για μια φυσική του αδυναμία είναι τουλάχιστον ρατσιστικό και ανήθικο, γνωρίζοντας ότι κανείς δεν ευθύνεται για μια φυσική ατέλεια.

Β.2 Στη συγκεκριμένη ενότητα, ο Πρωταγόρας αναφέρει πως οι αρετές, μεταξύ των οποίων και η πολιτική, δεν προέρχονται από τη φύση ή από την τύχη, αλλά επέρχονται με την επιμέλεια, την άσκηση και τη διδασκαλία. Επιστρατεύοντας λοιπόν την πείρα του ο σοφιστής περιορίζει το ρόλο της φύσης και τονίζει το ρόλο της παιδείας στο θέμα της πολιτικής αρετής, με το επιχείρημα: Για τις ανθρώπινες αδυναμίες που δε διορθώνονται κανέναν δε θυμώνει, δε συμβουλεύει, δε διδάσκει, δεν τιμωρεί. Αντίθετα, όταν υπάρχουν αδυναμίες που μπορούν να εξαλειφθούν με προσπάθεια και διδασκαλία, τότε έχουν τη θέση τους και οι συμβουλές και οι επιπλήξεις και οι ποινές. Αφού λοιπόν οι ποινές επιβάλλονται κυρίως όταν διαπιστώνεται έλλειψη αρετής, βγαίνει το συμπέρασμα ότι εκείνοι που τις επιβάλλουν (άρα και οι Αθηναίοι) πιστεύουν ότι η αρετή μπορεί να διδαχθεί. Γιατί αν η αρετή δεν μπορούσε να διδαχθεί, θα ήταν ανώφελο να επιβάλλονται ποινές. Πιο συγκεκριμένα, αν η αρετή δεν μπορούσε να διδαχθεί, τότε κάποιος θα ήταν δίκαιος ή άδικος, καλός ή κακός εκ φύσεως. Αν συνέβαινε όμως αυτό (εκ φύσεως κακία), θα ήταν αδύνατο να αλλάξει ο άνθρωπος, άρα δε θα ήταν υπεύθυνος για την αδικία, ούτε θα μπορούσε να του επιβληθεί ποινή. Επομένως, αφού η τιμωρία αποτελεί μέθοδο αγωγής σημαίνει ότι οι άνθρωποι πιστεύουν ότι η αρετή μπορεί να διδαχθεί, άρα η πολιτική αρετή είναι διδακτή.

Β.3. Στο πρωτότυπο απόσπασμα ο Πρωταγόρας τονίζει το ρόλο της παιδείας στο θέμα της πολιτικής αρετής. Συγκεκριμένα, **η επιμέλεια** (= συνεχής στροφή του ενδιαφέροντος, αδιάλειπτη φροντίδα και μελέτη), **η άσκηση** (= εξασφάλιση πραγματικών συνθηκών αγωγής για ολοκληρωμένη μάθηση) και **η διδασκαλία** (= διδασκαλία, θεωρητική κατάρτιση και πλουτισμός γνώσεων) αποτελούν φορείς αγωγής και παιδείας, μέσα για την απόκτηση της αρετής, τα οποία βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλοσυμπλήρωσης. Στόχος τους είναι η οριστική μορφοποίηση της ψυχοσωματικής ανθρώπινης ολότητας, που για να επιτευχθεί προϋποθέτει τη συλλειτουργία τους. Η εκπαιδευτική διαδικασία, αν δε συνοδεύεται από άσκηση, παραμένει θεωρητικό σχήμα ατελέσφορο. Αυτό σημαίνει ότι αν ο άνθρωπος αρκεστεί σε μια θεωρητική μαθησιακή διαδικασία, χωρίς να ασκείται ταυτόχρονα, οδηγείται στην αδράνεια και τον εφησυχασμό. Έτσι, η αγωγή δεν επιτυγχάνει το σκοπό της και ο άνθρωπος καθίσταται ψυχοπνευματικά ανεπαρκής. Επιπλέον, αναφέρονται **η τιμωρία** και **η**

νουθεσία ως βοηθητικά στοιχεία, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας. Στα πλαίσια βέβαια της εκπαίδευσης χρησιμοποιείται και η μίμηση ως φορέας αγωγής που όμως εδώ σκόπιμα παραλείπεται, καθώς δεν είναι πάντοτε θεμιτή αλλά είναι και άκριτη και πολλές φορές πηγάζει από εσωτερική ανασφάλεια και ανεπάρκεια με αποτέλεσμα να οδηγεί στην αλλοτρίωση εγκυμονώντας κινδύνους για την ανθρώπινη προσωπικότητα και επιφέροντας αρνητικά αποτελέσματα στο κοινωνικό σύνολο.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα ο Πρωταγόρας επισημαίνει για μια ακόμη φορά το σπουδαίο ρόλο της αγωγής από την πιο μικρή ηλικία, αλλά και της διαβίου παιδείας στο διδακτό της πολιτικής αρετής. Σε όλη τους τη ζωή οι Αθηναίοι, από τη στιγμή που ως νήπια αρχίζουν να μιλάνε και να επικοινωνούν με τους άλλους, ως το τέλος, διδάσκονται την αρετή με διάφορες μεθόδους είτε από ανθρώπους της οικογένειας μέσα στο σπίτι τους, είτε από τους δασκάλους στο σχολείο, είτε από την πολιτεία που διδάσκει τους νόμους.

Πιο συγκεκριμένα:

Σκοπός της αγωγής

Στο *α'* στάδιο επιδιώκεται κυρίως η ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Με λόγια, συμβουλές, εξηγήσεις, αλλά και με επιπλήξεις και χτυπήματα, οι φορείς αποσκοπούν στην οικείωση του καλού, του δίκαιου, του όσιου.

Στο *β'* στάδιο επιδιώκεται κυρίως η ευκοσμία των γένων με διδασκαλία κειμένων, απομνημόνευση ποιημάτων, παροχή προτύπων, μίμηση. Υπάρχει ο διδακτικός-γνωστικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης (γράφη, ανάγνωση, μελέτη ποιημάτων, διδασκαλία μουσικής και άθληση). Σημαντικότερη όμως επιδίωξη είναι η ηθική διάπλαση. Η πνευματική καλλιέργεια, η καλή σωματική, φυσική κατάσταση και η ψυχική ισορροπία είναι οι διάδρομοι της ηθικής τελείωσης.

Στο *γ'* στάδιο σκοπός και πάλι είναι η κατάκτηση της αρετής. Οι νόμοι της πολιτείας υποδεικνύουν το χρέος των πολιτών στην ευπραξία, με διδασκαλία του νόμου, αναγκασμό υπακοής στο νόμο, διαρκή καθοδήγηση, ποινές.

Μέσα αγωγής

- οι **νουθεσίες** και η **προβολή παραδειγμάτων** για μίμηση: σημαντικός αρωγός στη διάπλαση της προσωπικότητας του παιδιού και την κατάκτηση της αρετής (υιοθετούνται και από τη σύγχρονη παιδαγωγική)
- οι **απειλές**, τα **χτυπήματα** και ο **εξαναγκασμός** για αποστήθιση ποιημάτων: σωφρονιστικές μέθοδοι, οι οποίες εφαρμόζονται στην περίπτωση του παιδιού που δεν υπακούει, που δε συμμορφώνεται με όσα τού υποδεικνύουν και του διδάσκουν (με αυτά τα μέσα «ισιώνουν» το παιδί). Οι μέθοδοι αυτές εφαρμόζονταν τα νεότερα χρόνια (πρβ. *ο μη δαρείς άνθρωπος οὐ παιδεύεται, το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο*). Η άσκηση όμως σωματικής (ραβδισμοί) και ψυχολογικής (απειλές) βίας προσβάλλουν την προσωπικότητα του παιδιού, δημιουργώντας του

ψυχικά ανεπούλωτα τραύματα. Γι' αυτό και απορρίπτονται από τη σύγχρονη παιδαγωγική, ενώ ο ξυλοδαρμός απαγορεύεται σήμερα και από το νόμο. Άλλα μέσα μάθησης, κατά τη σχολική ηλικία, είναι η **διδασκαλία** και η **απομνημόνευση** με στόχο την ηθική διαπαιδαγώγηση των νέων.

Τέλος, η πολιτεία με τους νόμους στοχεύει επίσης στην κατάκτηση της αρετής των πολιτών και χρησιμοποιεί ως μέσο συνειτισμού και συμμόρφωσης αυτών με τις επιταγές του νόμου την **τιμωρία** (εϋθύναι).

B.4 Σχολικό βιβλίο σελίδες 40-41. «Μετά την επιστροφή του ... της ελληνιστικής εποχής.»

B.5 **ήγούνται** : αφήγηση - εισηγητής
ποεῖν : προσποιητός - εκποίηση
ἀσκήσεως : εξάσκηση - ασκητικός
κτητῆς : κατάκτηση - απόκτημα
διδάξει : διδασκαλία - διδαχή

Γ.1 Ωστόσο εκείνος πάντοτε, στ' αλήθεια, φανερά βρισκόταν. Γιατί και πρωί-πρωί μετέβαινε στους τόπους των περιπάτων και στα γυμναστήρια και όταν η αγορά ήταν γεμάτη εκεί ήταν φανερός και το υπόλοιπο μέρος της ημέρας πάντοτε βρισκόταν εκεί όπου επρόκειτο να συναναστρέφεται με περισσότερους. Και μιλούσε πάρα πολύ, αυτοί όμως που ήθελαν (να τον ακούνε) ήταν δυνατόν να τον ακούνε. Αλλά κανείς ποτέ ως τώρα δεν είδε τον Σωκράτη ούτε να διαπραττει τίποτε το ασεβές ούτε ανόσιο ούτε τον άκουσε να λέει. Γιατί ούτε συζητούσε για την κοσμογονία, όπως ακριβώς έκαναν οι περισσότεροι από τους άλλους, εξετάζοντας με ποιον τρόπο δημιουργήθηκε αυτός που από τους σοφιστές ονομάζεται κόσμος και με ποιους φυσικούς νόμους γίνεται το καθένα χωριστά από τα ουράνια πράγματα, αλλά αντίθετα απεδείκνυε ότι ήταν μωροί αυτοί οι οποίοι ασχολούνταν με τέτοιου είδους πράγματα.

Γ.2 **ἔλεγε** → εἶρηκε
πλείστοις → πλείοσι(ν)
ἀκούειν → ἀκούσαις / ἀκούσειας
ἀσεβές → ἡ ἀσεβής
εἶδεν → ὁρῶσι(ν)
φύσεως → φύσει
σκοπῶν → σκοπεῖσθαι
ἔχει → εἶχον
τίσιν → τίνα
τοιαῦτα → τοιούτου

Γ.3.α. **ἀεί** : επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο ρήμα ἦν
φανερός: κατηγορούμενο στο υποκείμενο ἐκεῖνος μέσω του συνδετικού ρήματος ἦν

λέγοντος: κατηγορηματική μετοχή που αναφέρεται στο εννοούμενο αντικείμενο του ήκουσεν (Σωκράτους). Άμεση αυτηκοΐα.

τῶν ἄλλων: γενική διαιρετική ως ετερόπρωτος ονοματικός προσδιορισμός στο επίθετο οἱ πλεῖστοι

ὑπὸ τῶν σοφιστῶν: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αἰτίου στη μετοχή ὁ καλούμενος (παθητικό ρήμα καλούμαι)

ἕκαστα: υποκείμενο στο ρήμα γίνεται. Αττική σύνταξη.

β. Οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἄσεβες οὐδὲ ἀγόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν :

- κύρια ως προς τη σχέση της με τις άλλες
- κρίσεως ως προς το περιεχόμενο
- αρνητική ως προς το ποιόν
- επαυξημένη ως προς τους όρους

ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει:

- δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική ως προς τη σχέση της με τις άλλες
- κρίσεως ως προς το περιεχόμενο
- καταφατική ως προς το ποιόν
- επαυξημένη ως προς τους όρους